

İSKOÇ CEZA HUKUKUNDA ADLİ TEŞKİLAT

Doç. Dr. Rahime ERBAŞ*

Arş. Gör. Neslihan CAN YAVUZ*

Öz

Yargılama usul ve teşkilatıyla Kıta Avrupası'ndan ayrı bir ceza muhakemesi modeline sahip olan Anglo-Sakson hukuku medyanın etkisiyle kamuoyunda ilgiye mazhar olmuştur. Ancak bu ilginin Kıta Avrupası ve Türk hukuk literatürüne yansımaları sınırlı olmuştur. Anglo-Sakson hukukundan da farklı olan İskoç hukukunun adli teşkilatı ise Türk ceza hukuku literatüründe tamamen bakir kalmış alanlardandır ve bu nedenle ele alınmak istenmiştir. Bir ülkenin adli teşkilatı ortaya konulurken bunun ülkenin tarihi geçmişi ve realitesinden kopuk olması beklenemeyeceğinden, bu çalışma İskoç adli teşkilatını Anglo-Sakson hukukundan farklı ve "eşsiz" bir hale getiren özellikleriyle birlikte analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada İskoç ceza muhakemesini özellikli bir hale getiren *solemn*

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Kamu Hukuku Bölümü, Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye | Assoc. Prof., Istanbul University Faculty of Law, Department of Public Law, Criminal and Criminal Procedure Law Department, Istanbul, Türkiye.

✉ rerbas@istanbul.edu.tr • ORCID 0000-0002-6257-4312.

* Arş. Gör., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Kamu Hukuku Bölümü, Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı, Rize, Türkiye | Res. Asst., Recep Tayyip Erdoğan University, Faculty of Law, Department of Public Law, Criminal and Criminal Procedure Law Department, Rize, Türkiye.

✉ neslihan.can@erdogan.edu.tr • ORCID 0000-0002-6990-8274.

🔍 **Atıf Şekli** | Cite As: ERBAŞ, Rahime/ CAN YAVUZ, Neslihan : "İskoç Ceza Hukukunda Adli Teşkilat", SÜHFD, C. 33, S. 1, 2025, s. 631-660.

🔍 **İntihal** | **Plagiarism**: Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. | This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.

🔍 Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır. | This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

ve *summary* yargılama usulleri ana hatlarıyla ortaya konulmaya çalışılacaktır. Arından sulh mahkemesi, şerif mahkemesi ve ağır ceza mahkemesi görev alanları, yargılama usulleri, yargıçları ve denetim muhakemesi işlevleriyle ele alınacaktır. Bir karşılaştırmalı hukuk çalışması olmamakla beraber çalışmada İskoç adli teşkilatının Anglo-Sakson modelinden ayrılan yönleri değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler

• İskoç Ceza Mahkemeleri, • Şerif Mahkemesi • Sulh Mahkemesi • Hukukçu Olmayan Yargıç • Summary Usulü ve Solemn Usulü

JUDICIAL ORGANIZATION IN SCOTTISH CRIMINAL LAW

Abstract

Criminal procedure model of the Anglo-Saxons has attracted public opinion with the influence of the media. However, this attention could not be enough reflected on both Continental European and Turkish legal literature. Since Scottish judicial organization is also different than the Anglo-Saxon law, which remained untouched in Turkish legal literature, this study aimed at addressing this issue. While discussing a country's judicial organization, which cannot be taken into consideration independent of its historical background and reality, Scottish judicial organization that is different from Anglo-Saxon law and "unique" is aimed to be analyzed. The Scottish solemn and summary procedure, which make Scottish criminal proceedings distinctive, will be discussed. Then the justices of the peace court, sheriff court, and high court will be discoursed with their judicial fields, procedures, judges, and functions of appeal. Although it is not a comparative law study, the aspects of Scottish judicial organization that differ from Anglo-Saxon law will be evaluated.

Keywords

• Scottish Criminal Courts, • Sheriff Court • Justice of the Peace Court • Lay Justice • Summary Procedure and Solemn Procedure

GİRİŞ

"İskoç ceza muhakemesi, İngiliz hukukundan etkilenmeyen yerli bir gelişime sahiptir ve bu nedenle İskoç yargıçların ve yazarların çok gurur duyduğu, belki de biraz kayıtsızca gurur duyduğu bir şeydir"¹.

İskoç ceza ve ceza muhakemesinin duayenlerinden *Gerald H. Gordon*'a ait bu sözler, bu ülkedeki hukukun betimlenmesindeki İskoç ceza

¹ GORDON, Gerald H.: "Institution of Criminal Proceedings in Scotland", Northern Ireland Legal Quarterly, C. 19, S. 3, 1968, s. 249.

hukukçularının tipik bir yaklaşımını sergilemektedir. Nitekim İskoç ceza muhakemesi ile ilgili eserler incelenmeye başlandığında gerçekten ilk olarak İngilizce özgün halleriyle “genius”², “unique”³ veya “indigenous”⁴ sıfatlarıyla yapılan betimlemeler ile karşılaşılmaktadır. Buna göre ceza muhakemesi, “hususî”, “biricik”, “yerli” ve kısaca “özgün” olarak betimlenmektedir. Öğretide ifade edildiği üzere dünyada ceza muhakemesi sistemleri veya anlayışları arasında İngiltere ve Galler (İngiliz) hukukunun menşeyini oluşturduğu Anglo- Sakson ceza muhakemesi anlayışı, temel ceza muhakemesi anlayışlarından biridir. Zira İngiliz hukuku, ABD’nin yanı sıra İngiliz Milletler Topluluğu (*commonwealth*) içindeki bütün ülkelere sirayet etmiştir. Buna karşılık ilginç bir şekilde İngiltere ve Galler’in de bir parçası olduğu Birleşik Krallık’ın diğer bir üyesi İskoçya, bugün itibarıyla ceza muhakemesi alanında İngiltere ve Galler’den birçok yönden farklı bir hukuki yapı arz etmeyi başarmıştır⁵.

Birçok kıtada temel hukuk anlayışı olmayı başarmış bir hukuk anlayışının sahibi olarak İngiltere, bizatihi kendi coğrafyasında bu farklılaşmanın önüne geçememiştir⁶. Bu özellikle ceza hukuku için geçerlidir. Nitekim öğretide bu durum “İskoçya’da bilhassa hem maddî ceza hukukunun hem de ceza muhakemesi hukukunun hamuru, safi İskoç unuyla yoğrulmuştur”⁷ şeklinde belirtilmektedir. Bugün ise İskoç hukukunun temel hukuk kaynaklarının İngiliz hukukunun bileşenlerinin tesiri altında kalma tehdi olduğu bahsedilmektedir⁸. Meseleye İskoçya’dan bakan bir yazara

² **FARMER**, Lindsay: “‘The Genius of Our Law...’: Criminal Law and the Scottish Legal Tradition”, *The Modern Law Review*, C. 55, S. 1, 1992, s. 25-43; **FARMER**, Lindsay: *Criminal Law, Tradition and Legal Order- Crime and the Genius of Scots Law, 1747 to the Present*, Cambridge University Press, Cambridge 1996.

³ **MESTON**, M. C/ **SELLAR**, W.D.H/ **LORD COOPER**, *The Scottish Legal Tradition*, The Saltire Society ve The Stair Society, Edinburgh 1991, s. 29-30.

⁴ **GORDON**, s. 249. Ayrıca **MESTON/ SELLAR/ LORD COOPER**, s.84.

⁵ **Lord Mackay of Clashfern**, “Foreword”, in Meston, M. C/ Sellar, W.D.H/ Lord Cooper, *The Scottish Legal Tradition*, The Saltire Society ve The Stair Society, Edinburgh 1991, s.vii.

⁶ Bkz. **GORDON**, s.249.

⁷ **MESTON/ SELLAR/ LORD COOPER**, s. 25.

⁸ Milliyetçiliğin İskoç hukukunda tesiri olup olmadığı sorusuna ilişkin bkz.: **McDIARMID, Claire Robertson**, *Scots Law: How Can and Why Should It Survive?*, Yüksek Lisans Tezi, McGill University, Montreal 1995, s.98.

göre İskoç hukukunun kendi kültürel farklılıkları ve milliyetçiliği, İskoç hukukunu özgün kılmaktadır⁹.

İskoç ceza muhakemesi ile ilgili ikinci en sık karşımıza çıkan betimleme, bu hukukun İngilizce özgün ifadesiyle “*ambivalent*”, yani “*ikircikli*” oluşudur. Bunun nedeni ise İskoç ceza hukukunun hem İngiltere’nin domine ettiği Anglo-Sakson hukuk geleneğinden hem de Roma- Germen hukuk geleneğinden istifade etmiş olmasıdır¹⁰. Buna göre 18. yy’a kadar bağımsız bir devlet¹¹ olan İskoçya’ya 12. ve 13. yy’da İngiltere’deki Kralın Mahkemeleri (*King’s Court*) Anglo-Sakson hukuk geleneğini tesir ettirmiştir. Hatta bazı noktalarda İskoç ceza muhakemesinin İngiltere’deki *common law* (müşterek hukuk) anlayışından daha fazla *common law* özellikler gösterdiği belirtilir¹². Diğer taraftan 6. yy.’da meydana getirilen *Corpus Iuris Civilis*’in kısmi olarak İskandinavya’yı etkilemesi¹³ ile İskoçya’nın da etkilendiği ileri sürülmektedir¹⁴. Gerçekten “*adli teşkilatın bir kısmı İngiltere ve Galler’e benzerken; bir kısmı Kıta Avrupa’sından iktibas edilmiştir*”¹⁵.

Bazı görüşlere göre Kıta Avrupası hukukunun da tesiri olduğu bilgisi İskoç ceza muhakemesiyle ilgili bir mit¹⁶ olsa da İngiltere’den farklı olarak İskoçya’daki 16. yy’a dayanan köklü bir savcılık teşkilatının olması ve savcının bilhassa alternatif tedbirlere başvurarak soruşturma

⁹ Milliyetçiliğin İskoç hukukunda tesiri olup olmadığı sorusuna ilişkin açıklamaları için bkz.: **McDIARMID**, s.99.

¹⁰ **MESTON/ SELLAR/ LORD COOPER**, s. 29, ayrıca s.67-68, s.71

¹¹ **SHEEHAN**, A. V.: *Criminal Procedure in Scotland and France*, 1. Baskı, Her Majesty’s Stationery Office, Edinburgh, 1975, s.97. Ayrıca bkz.: **ERBAŞ**, Rahime: “İskoç Savcısının Cezai Uyuşmazlığı Soruşturma Evresinde Sonlandırma Yetkileri”, *SÜHFD*, C. 32, S. 1, 2024, s.283-287.

¹² **FARMER**, “‘The Genius of Our Law...’: Criminal Law and the Scottish Legal Tradition”, s. 25. Ayrıca bkz.: **ERBAŞ**, “İskoç Savcısının Cezai Uyuşmazlığı Soruşturma Evresinde Sonlandırma Yetkileri”, s.269.

¹³ İskandinavya’nın bilhassa Norveç ve Danimarka’nın İskoç hukuku üzerindeki etkisine yönelik detaylı açıklamalar için bkz.: **McDIARMID**, s.80.

¹⁴ **MESTON/ SELLAR/ LORD COOPER**, s. 29.

¹⁵ **WHITE**, Robin M. / **WILLOCK**, Ian D./ **MACQUEEN**, Hector L.: *The Scottish Legal System*, 5.bs., West Sussex 2013, s.16-17.

¹⁶ Prof. Lindsay Farmer ile Glasgow Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde gerçekleştirilen 14 Haziran 2024 tarihli bir sohbette Prof. Farmer’ın tespiti.

evresinde cezai uyuşmazlığı sonlandıran yetkileri, Kıta Avrupası savcılık anlayışına benzemektedir¹⁷. Keza İngiltere ve Galler'in aksine İskoçya'da şahsi kovuşturma, birkaç başarılı örneği dışında neredeyse hiç bilinmemektedir¹⁸. Ayrıca, İngiltere ve Galler'in aksine ceza muhakemesinde itham anlayışının temel ilkelerinde jürili yargılama hakkı (*the right to a jury trial*), İskoçya'da kabul edilmemiştir. Yine bugün ceza davalarının büyük bir kısmının görülmesinde hukukçu olmayan yargıçlardan oluşan mahkemelerin (*Magistrate court*) egemen olduğu İngiltere ve Galler'in aksine İskoçya'da hukukçu olmayan yargıçlardan oluşan mahkemeler oldukça sınırlıdır. Gerçekten İskoçya'da ceza mahkemelerinin tarihsel sürecinde halktan kişilerin yargıç olmasından mesleki yargıçlara doğru bir eğilim-profesyonelleşme (*professionalism*) eğilimi- egemen olmuştur¹⁹.

İskoç ceza muhakemesi ile ilgili bize göre en isabetli betimleme, *Lord Cooper*'ın şu ifadelerinde somutlaşmıştır: "*hususı manada* İskoç hukukunun, İskoçya'nın kendine özgü tarihinin ve geleneğinin bir yansıması olduğu söylenebilir";²⁰ ancak "*genel manada* İskoç hukukunun bir tarihi yoktur"²¹. Gerçekten İskoç ceza muhakemesi ile ilgili eserlerdeki incelemizde yukarıdaki tartışmalarla ilgili kesin olduğunu gördüğümüz husus, şudur: İskoç ceza muhakemesi, odağı Anglo- Sakson hukuku olan ancak aynı zamanda *sui generis* bir özellik gösteren bir yapıdır. Bu *sui generis* vasfı kazandıran ise İskoçya'nın 18. yy'a kadar bağımsız bir devlet olması ve başta aydınlanma dönemi olmak üzere kendine özgü tarihidir. Bilhassa İskoç aydınlanması ve *David Hume*, *Adam Smith* ve *Lord Kelvin* başta olmak üzere İskoçya'nın çok sayıda filozofu ve düşünürü olan güçlü tarihi geçmişine dikkat çekmek isteriz. Ancak bu tarihi gelişim tamamen geleneksel bir çizgide ilerlemeyip bazen sekteye uğramıştır.

¹⁷ ERBAŞ, "İskoç Savcısının Cezai Uyuşmazlığı Soruşturma Evresinde Sonlandırma Yetkileri", s.269 ve s.271.

¹⁸ MESTON/ SELLAR/ LORD COOPER, s. 85. Ayrıca bkz.: ERBAŞ, "İskoç Savcısının Cezai Uyuşmazlığı Soruşturma Evresinde Sonlandırma Yetkileri", s.291-294.

¹⁹ WHITE, Robin M., "Lay Criminal Courts in Scotland: the justifications for, and origins of, the new JP Court", *Edinburgh Law Review*, C. 16, S. 3, 2012, s.364-365.

²⁰ LORD COOPER, *The Scottish Legal Tradition*, Edinburgh 1948, s.5, aktaran: MESTON/ SELLAR/ LORD COOPER, s. 30.

²¹ LORD COOPER, *Select Scottish Cases of the 13th Century*, Edinburgh/Londra 1944, s.1xi, aktaran: MESTON/ SELLAR/ LORD COOPER, s. 30.

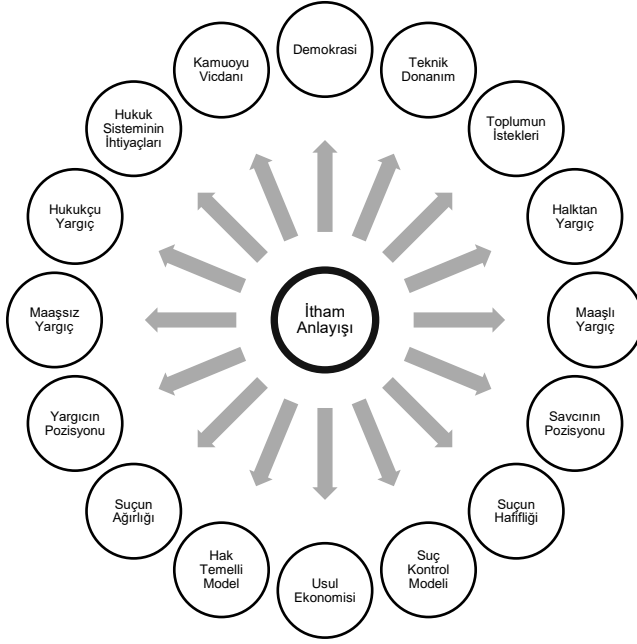
Nitekim bugün en hafif suçları yargılayan Sulh Mahkemesi'nin hukukçu olmayan halktan bir kişinin yargıç olabildiği bir mahkeme olmasının iza-hında dahi gelenek, en zayıf argüman olarak addedilmektedir²².

İskoçya ne Anglo-Sakson hukuk geleneğinin menşei ne de Roma-Germen hukuk geleneğinin menşeidir. Ancak bu ülke, *sui generis* bir hukuk geleneği meydana getirmeyi başarmıştır. Bu başarıyı Türk hukuku literatüründe de göstermek, önemliydi. Bu yüzden de ana dokusu ceza muhakemesinde Anglo- Sakson ve bu şekilde itham anlayışına ait olan, ancak Kıta Avrupası ve bu şekilde tahkik sistemiyle uyumlu mekanizma-lara sahip olan İskoçya ceza hukukunda adli teşkilatı incelemek faydalı görülmüştür.

Bundan başka, bu çalışmada itham sistemine daha yakın bir aksta olan İskoç ceza muhakemesi üzerinden cezai işlerde adli teşkilatı şekil-lendiren itham anlayışının kabulleri ile tahkik anlayışının kabullerini kar-şılaştırma imkânımız bulunmuştur. Bu karşılaştırmamız tahkik anlayışına daha yakın olan Türk ceza muhakemesi açısından hem itham anlayışın-daki bir adli teşkilatın kavranmasını hem de tahkik anlayışındaki kabuller üzerinde yeniden düşünülmesini sağlama potansiyeli itibarıyla yarar sağ-layacağı düşünülmüştür. Bu itham anlayışındaki ceza muhakemesinde yarışan konu veya kabuller (biri tutamak noktası olarak), Şema 1'de or-taya konulmuştur. Bunların birbirleriyle yarıştığını göstermek için “de-mokrazi” ve “usul ekonomisi” konuları ana aksa alındıktan sonra, her bir konunun yarışan karşılığı onun simetriğine yerleştirilmiştir. Bunu örne-ğin “hukukçu yargıç” karşısında “hukukçu olmayan” veya “hukuk siste-minin ihtiyaçları” karşısında “toplumun istekleri” yahut “maaşlı yargıç”

²² WHITE, s.385.

karşısında “maaşsız yargıç” gibi belirtmek mümkündür.

Şema 1: İskoç hukuku ekseninde itham anlayışındaki yarışan konular ve kabuller²³

(Şema, bizzat yazarlar tarafından meydana getirilmiştir).

Çalışmada ilk olarak tarihi gelişime ve genel çerçeveye (I) yer verilmiştir. Burada tarihi gelişim ekseninde İskoç ceza mahkemeleri ve İskoç ceza yargılamasını özelliikli bir hale getiren *solemn procedure* ve *summary procedure* şeklindeki iki yargılama usulü ana hatlarıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sonrasında Şema 1’de belirtildiği üzere yarışan veya öne çıkan tutamak noktalarından hareketle cezai işlerdeki adli teşkilat; öncelikle ilk derece mahkemeleri olarak Sulh (Ceza) Mahkemesi (*Justice of Peace Court*) (II), asıl mahkeme olması sebebiyle Asliye Ceza Mahkemesi’ne tekabül eden Şerif Mahkemesi (*Sheriff Court*) (III) ve öldürme ve cinsel saldırı gibi ağır suçları yargılaması sebebiyle Ağır Ceza Mahkemesi olarak

²³ Bu şemadaki söz konusu konular ve kabuller, *Robin M. White*’ın bu çalışmanın 19 numaralı dipnotunda zikrettiğimiz eserinden yararlanılarak birer tutamak noktası olarak çıkarılmıştır.

tercüme edilebilecek Yüksek Mahkeme (*High Court of the Judiciary/High Court*) (IV) sırasıyla ortaya konulacaktır. Buradaki mahkeme sıralamasının en hafif suçların yargılandığı mahkemeden en ağır suçların yargılandığı mahkemeye doğru ilerlediğini düşünmek mümkündür. Ancak kısıtımız, İskoçya'nın tarihinde mahkemelerin ilk var olanlarından başlamak. Bu ülkede mahkemeler tarihsel gelişimi itibarıyla halktan kişilerin yargıçlığından mesleki (hukuk eğitimi almış) yargıçlara doğru ilerlemiştir.

İstinaf veya temyiz için ise ilk derece mahkemelerinden ayrı bir mahkeme teşkilatı kurulmamıştır. Yukarıda zikredilen mahkemeler kendi içinde ayrıca temyiz mahkemesine dönüşmektedir. Yine de temyiz (V) ayrı bir başlık altında incelenerek bu çalışma tamamlanacaktır. Çalışmanın İskoçya düzeyindeki mahkemeleri konu alması sebebiyle temel hak ve özgürlüklerin ihlali değerlendirmesini yaparak bir nevi ulusal çapta anayasa mahkemesi görevi üstlenen Yüksek Mahkeme'nin (*Supreme Court*) yapısı veya işlevleri çalışma kapsamının dışında bırakılmıştır.

Savcılık teşkilatı, savcının yetkileri ve İskoçya ülke savcısı (*Lord Advocate*) daha önce etraflıca ele alındığı²⁴ için bu çalışmada ayrı bir başlıkta tekrar incelenmeyecektir. Bu nedenle bu hukuk sisteminde savcının İngilizce "*procurator fiscal*" olarak ifade edildiğini ve kanunda açıkça belirtilmeyen hallerde davanın hangi mahkemede ve hangi usulle- jürili yargılama (*solemn*) veya jürisiz yargılama (*summary*)- açılacağına takdir yetkisinin olduğu belirtmek kafidir²⁵.

Çalışmanın önemli bir sınırlılığı ise bu ülkede cezai işlerde adli teşkilatı anlatan az sayıda güncel akademik eserin var olmasıdır. Bu nedenle çalışmada görece eski tarihli eserlerden alınan bilgilerin resmi kurum ve kuruluşlardan yararlanmak suretiyle güncelliği araştırılmıştır. İkinci sınırlılık ise çalışmanın akademik düzeyden bakıldığında yer verilen mahkemelerin uygulaması ile anlam kazanan detaylarına hâkim olamayışımızdır. Son olarak belirtmek gerekir ki çalışma boyunca mahkemelerin

²⁴ ERBAŞ, "İskoç Savcısının Cezai Uyuşmazlığı Soruşturma Evresinde Sonlandırma Yetkileri", s.283-289; ERBAŞ, Rahime: Türk Hukukunda ve Karşılaştırmalı Hukukta Ceza Muhakemesinin Soruşturma Evresinin Aleniyete Karşı Korunması, Ankara 2024, s.73-74, s.110-111, ayrıca s.183- 184. Ayrıca bkz.: GORDON, s.250-252.

²⁵ Bkz.: GORDON, s.253.

ve kavramların özgün İngilizce adları parantez içinde yazılmak suretiyle İskoç ceza hukukunu araştırarak gelecekteki araştırmacılara kolaylık sağlanması amaçlanmıştır.

I. TARİHİ GELİŞİM VE GENEL ÇERÇEVE

Maddi ceza hukuku, muhakeme kuralları, adli makamları ve usulleri ile İskoç ceza muhakemesi, üniter bir devletin parçası olmasına rağmen her zaman için Birleşik Krallık'ın geri kalanından ve Anglo-Sakson hukuk sisteminin geçerli olduğu Amerika Birleşik Devletleri'nden (ABD) farklı olmuştur. Örneğin İskoçya'da ceza yargılamalarının büyük kısmı; İngiltere ve Galler'in aksine hukukçu olmayan yargıçlardan (*lay judges*) oluşan sulh mahkemelerinde (*magistrate's court*) değil²⁶, hukukçu arka plana sahip şerif (*sheriff*) olarak bilinen yargıçlar tarafından yapılmaktadır. Yahut önemli yargılamaların federal düzeyde mahkemeler tarafından, diğer yargılamaların ise eyalet düzeyindeki mahkemeler tarafından yapıldığı ABD ceza yargılamasının aksine, Birleşik Krallık'ın tamamı için geçerli bir ceza hukuku ve ceza muhakemesi sistemi kural olarak bulunmamaktadır²⁷. Bu farklılık İskoçya'nın İskoçya Krallığı adı altında bağımsız olduğu döneme kadar uzanmaktadır ve hatta 1707 tarihli Birleşme Kanunu (*Act of Union 1707*) ile İngiltere ve İskoçya'nın birleşmesine rağmen İskoçya'nın bu tarihten önce de mevcut olan kendi hukuk sistemini muhafaza etmesine izin verilmiştir. Bu nedenledir ki İskoçya; kendi polis gücü, yargılama teşkilatı ve cezaevleriyle İngiltere ve Galler ile Kuzey İrlanda'dan ayrı bir ceza adalet sistemine hala sahiptir.

Bu ayrılığın yasal dayanağı, Birleşik Krallık'ın İskoçya Parlamentosu'na birtakım yetkiler tanıdığı 1998 tarihli İskoçya Kanunu (*Scotland Act 1998*) ile ortaya konulmuştur. Bu kanuna göre terörizm, insan hakları bağlamında temel haklar gibi bazı alanlarda yasama erki Birleşik Krallık'ta kalmaya devam etse de yasama erki dahil çeşitli yetkiler İskoçya Parlamentosu'na devredilmiştir. Birleşik Krallık ve İskoçya arasında

²⁶ İngiltere ve Galler'de sulh mahkemelerine dair detaylı bilgi için bkz. MADEN, Mehmet: "İngiltere ve Galler Ceza Muhakemesi Hukukunda Yargılama Makam ve Süjeler", Sakarya Hukuk Dergisi, C. 8, S. 1-2, 2020, s. 13 vd.

²⁷ TATA, Cyrus: Sentencing and Penal Decision-Making: Is Scotland Losing Its Distinctive Character?, Criminal Justice In Scotland, Hazel Croall/ Gerry Mooney/ Mary Munro (Editörler), Willan Publishing, 2010 s. 197.

yargı teşkilatı bakımından yegâne ortaklık ise 2005 tarihli Anayasal Reform Kanunu'nun (*Constitutional Reform Act 2005*) 3. bölümü uyarınca kurulan ve 2009 yılında faaliyete başlayan Yüksek Mahkeme'dir (*Supreme Court*). Yüksek Mahkeme, ülkedeki nüfusun tamamını ilgilendiren hukuk ve ceza yargılamalarında insan haklarının ihlal edildiğine ilişkin meseleler bakımından bir temyiz merci olarak ve İskoç Parlamentosu yahut İskoç Hükümeti Bakanları tarafından ihdas edilen bir kanun veya diğer hukuki düzenlemeler ile Birleşik Krallık Parlamentosu'nun hukuki düzenlemeleri arasında bir çatışma olduğunda, yani yetki devri (*devolution*) ile ilgili meselelerde görevlidir. Bu sınırlı görev alanı itibarıyla da esasında İskoç ceza mahkemelerinin çoğu hükmü bakımından temyiz merci yine İskoç mahkemeleri olmaya devam etmektedir²⁸.

Daha önceki çalışmalarda²⁹ tafsilatlı şekilde ortaya konulduğu üzere İskoçya'da ceza muhakemesi bir suçun işlendiğine dair şüphenin yakalamayla birlikte somut bir şüpheliye isnat edildiği anda başlamaktadır. Polis ve savcılığın (*The Crown Office and Procurator Fiscal Service/COPFS*) aktif olduğu soruşturma evresinde COPFS'nin meseleyi mahkemeye götürmeye karar vermesi ile ilk kez ceza mahkemeleri bu muhakeme sürecine dahil olmaktadır. İskoç Mahkemeler ve İhtisas Mahkemeleri Hizmeti (*Scottish Courts and Tribunals Service*) tarafından idare edilen İskoç mahkeme teşkilatı; ağır ceza mahkemesi (*High Court of the Judiciary/High Court*), şerif mahkemesi (*sheriff court*) ve sulh mahkemesi (*justice of the peace courts/JP courts*) olmak üzere üç katmanlı bir yapıdan oluşmaktadır.

Bu üç katmanlı yapıda mahkemeler tarafından yapılan yargılamalarda 1995 tarihli İskoçya Ceza Muhakemesi Kanunu'nda (*The Criminal Procedure (Scotland) Act 1995/CPSA 1995*) ayrı bölümlerde düzenlenmiş

²⁸ CLARK, Bryan; KEEGAN, Gerard: *Scottish Legal System Essentials*, 3. Baskı, Edinburgh University Press, 2012, s. 59; JOYCE, Joyce, Peter: *Criminal Justice An Introduction*, 2. Baskı, Routledge, 2013, s. 181; İskoç ceza muhakemesinin kendine has karakterine İskoçya haricinde Birleşik Krallık'ta Lordlar Kamarası'nın ceza davalarında temyiz merci olmasına rağmen İskoçya'da olmaması da örnek gösterilebilir. Bkz. KEEDY, Edwin R.: "Criminal Procedure in Scotland", *Journal of the American Institute of Criminal Law and Criminology*, C. 3, S. 5, 1913, s. 729.

²⁹ ERBAŞ, "İskoç Savcısının Cezai Uyuşmazlığı Soruşturma Evresinde Sonlandırma Yetkileri", s. 268 vd.

solemn ve *summary procedure* olmak üzere iki usul uygulanmaktadır. Ağır suçlarla ilgili olarak gündeme gelen *solemn* usulü, sanığın ağır ceza mahkemesi veya şerif mahkemesinde yargılandığı ve jürinin yer aldığı usuldür. *Summary* usulü ise ağır olmayan suçlar bakımından sanığın şerif veya sulh mahkemesinde bir ya da birden çok yargıçtan oluşan bir heyet tarafından yargılandığı ve jürinin bulunmadığı yargılama usulüdür³⁰. Jüri, İskoçya'daki ceza davalarında karar vermesi için mahkeme tarafından rastgele seçilen ve on beş kişiden oluşan heyettir^{31, 32}. Karar verme

³⁰ THE SCOTTISH CENTRE FOR CRIMINAL & JUSTICE RESEARCH: "Scottish Criminal Justice System", (çevrimiçi) <https://www.sccjr.ac.uk/wp-content/uploads/2016/07/SCCJR-Scottish-criminal-justice-system.pdf>. 8; İngiltere ve Galler'de sulh mahkemelerinde geçerli olan *summary* usulüyle yürütülen yargılamalar için *summary trial* ifadesini sulh mahkemesinde işlenen yargılama usulü olarak kullanan bkz. MADEN, s. 12 dn. 3.

³¹ WALKER, David M.: The Scottish Legal System, 8.bs., W. GREEN/Sweet & Maxwell Ltd., Edinburgh 2001, s.321. İskoç hukukundaki jüri ile ilgili olarak; 1966-1979 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Anabilim Dalı'nda görev yapmış, Glasgow Üniversitesi Karşılaştırmalı Hukuk (Emerita) Profesörü *Esin Örüçü*'nün Türkçe literatüre kazandırmış olduğu çalışması için bkz.: ÖRÜCÜ, Esin: "Sevgili Füsün için Bir Anı ve İskoç Jürisinin Karar Seçenekleri", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası (Prof. Dr. Füsün Sokullu - Akıncı'ya Armağan), C. 71, S. 1, 2013, s. 920 vd.

³² İskoçya'da jüriyi yargılamanın ortaya çıkış tarihi tam olarak bilinemesi de on bir ve on ikinci yüzyılda Norman istilasının ardından Normanlardan türeyen bir usul olduğu tahmin edilmektedir. Başlangıçta jüri üyeleri yargılama konusu olayın şartlarıyla ilgili bilgi sahibi kişiler arasından seçilmekteyken on beş ve on altıncı yüzyılda jüri üyeleri ve tanıklar arasındaki ayrımın belirmesiyle bu usul zamanla değişmiştir. İstisnalar hariç olmak üzere on sekiz ile altmış beş yaş arasındaki belirli şartları haiz herkesin jüri üyesi olabilmesi mümkündür. Şerif mahkemesi kâtibi (*sheriff clerk*) tarafından, ağır ceza mahkemesinde de benzer şekilde seçmen listelerinden jüri üyeliğine uygun olanların listesi alınır ve bilgisayar ortamında rastgele jüri üyeleri belirlenir. Ancak örneğin yargı mensupları, mahkeme personeli, avukat, polis ve cezaevi personeli, savcı ve savcılık personeli, çocuk ceza adalet sisteminde çalışan sosyal hizmet personellerinden oluşan belirli kişi kategorilerinin meslekleri itibarıyla jüri üyesi olabilmesi mümkün değildir. Meslekleri haricinde bir suçtan kaynaklı hak mahrumiyeti olarak beş yıl ve daha fazla hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar veya üç ay hapis cezası almış ve 1974 tarihli Suçluların Rehabilitasyonu Kanunu (*Rehabilitation of Offenders Act 1974*) uyarınca henüz ıslah olmamış kişilerin yahut kefaletle salıverilenlerin de jüri üyesi olabilmesi mümkün değildir. Bunlar dışında hekim, diş hekimi, hemşire, askeriye mensubu ve parlamento üyelerinin de jüri üyeliği yapmaktan çekinmesi gibi meslekten kaynaklı olarak ya da uzun süreli hastalığa duçar olanlar gibi duruşmaya katılması mümkün olmayan kişilerin jüri üyeliğinden istisna tutulması gibi haller mevcuttur. Hatta istisnai hallerin çokluğu sebebiyle

usulünde nitelikli çoğunluğun aranmadığı jürili yargılamada jüri sekize yedi gibi herhangi bir çoğunlukla “suçlu (*guilty*)”, “suçlu değil (*not guilty*)” veya “ispatlanmadı (*not proven*)”^{33, 34} şeklinde karar verir³⁵.

Anglo- Sakson ceza muhakemesi düşünüldüğünde zihinlerde canlanan her ne kadar jürili yargılama ise de İngilizce konuşulan devletlerin ceza davaları üzerine yapılan bir araştırmada esasında ceza davalarının yüzde doksan yedisinde savcıların dosyayı *summary* usulünün tatbik edilmesi için mahkemeye sevk ettiği, sevk edilen bu dosyaların da onda birinden daha azının tamamıyla çelişmeli yargılamaya tabi olduğu ortaya konulmuştur³⁶. İskoç ceza muhakemesinde de yargılamanın *solemn* ya da *summary* usulünden hangisinde gerçekleşeceğine savcı karar vermektedir. Bu kararı verirken savcının nazara alacağı tek faktör suçun ağırlığı ve mahkemenin hangi usul uygulandığında yargılama yetkisinin daha

jürinin toplumu oluşturan herkesi temsil etmediğine dair endişeler söz konusudur. Bkz. DUFF, Peter: “The Scottish Criminal Jury: A Very Peculiar Institution”, *Law and Contemporary Problems*, C. 62, S. 2, 1999, s. 173 ve 179.

³³ Bu hüküm türüyle detaylı bilgi ve tartışmalar için bkz.: ÖRÜCÜ, s.920, s.922-925.

³⁴ “İspatlanmadı (*not proven*)” şeklindeki hüküm türü, oldukça tartışmalıdır. Özellikle jürinin dahil olduğu yargılamalarda jürinin ispatla ilgili zorluklarda çabaya girmemesi ve tercihini “*ispatlanmadı (not proven)*” şeklindeki bir hükümden yana kullanması eleştirilmektedir. Bu nedenle halihazırda İskoç Parlamentosu’nda bu hüküm türünün ilga edilmesine yönelik bir girişim söz konusudur. Bu hüküm türü hakkında yapılan eleştiriler için bkz.: Rape Crisis Scotland, “End Not Proven”, <https://www.rapecrisisscotland.org.uk/campaigns-end-not-proven/> (Erişim Tarihi: 03.08.2024). Güncel durum için bkz.: BBC, “Not proven verdict to be scrapped in Scottish courts”, 26 Nisan 2023, <https://www.bbc.co.uk/news/uk-scotland-65397235>(Erişim Tarihi: 03.08.2024).

³⁵ Suçlu veya suçlu değil kararı anlaşılabilirse de bir nevi delil yetersizliğinden beraat anlamına gelen “ispatlanmadı” kararının varlığı İskoç ceza yargılamasına kendine has bir karakter katan bir diğer nedendir. Bu kararlar ne kastedildiği müşterek hukuk (*common law*) veya yazılı hukukta (*statutory law*) belirtilmemişse de kararın beraat anlamına gelen suçlu değil ile aynı etkiyi gösterdiği kabul edilmektedir. Şu farkla ki suçlu değil; kişinin suçu işlemediği, yani masumiyetinin deklare edilmesine dair olumlu bir anlam barındırırken, ispatlanmadı kararı bu etkiyi göstermeyip sanığın suçluluğunun kesin olarak kanıtlanmadığı manasını taşır. Bu belirsizlikten dolayıdır ki Temyiz Mahkemesi’nin (Court of Appeal) faaliyet gösterdiği dönemde bu mahkeme jüri üyelerine üç tür karar verme seçeneği sunsa da “ispatlanmadı” kararını vermemelerini teşvik etmiştir. Bkz. DUFF, s. 193.

³⁶ TATA, s. 199.

yeterli olabileceğidir³⁷. Ancak savcının *solemn* veya *summary* usulü belirleme yetkisinin yazılı hukuktan doğan birtakım sınırları bulunmaktadır. Örneğin CPSA 1995 m. 3/1'e göre bu kanunun yürürlüğünden sonra çıkarılan başka bir kanunla değiştirilenler veya tadil edilenler haricinde tüm ağır ceza mahkemesi yargılamalarında *solemn* usulü uygulanır³⁸. CPSA dışında yazılı hukukta düzenlenmiş suç tiplerinin (*statutory offenses*) bazılarında yalnızca *solemn* veya *summary* usulü uygulanabilir. Örneğin 1911 tarihli Resmi Sırlar Kanunu'da (*Official Secrets Act 1911*) yer alan casusluk (*spying*), casusluğa yataklık (*harboring spies*) gibi suçlar yalnızca ağır ceza mahkemesinde yargılabileceğinden bu davalarda *solemn* usulünün uygulanması kaçınılmazdır. Yahut genellikle trafik güvenliği bakımından 1998 tarihli Karayolu Trafik Kanunu (*Road Traffic Act 1988*) uyarınca düzenlenen suçlarda *summary* usulü zorunlu olmakla birlikte alkol veya uyuşturucu madde etkisi altında dikkatsiz araç kullanma, ehliyetsiz araç kullanma sonucu ölüme neden olma suçlarında *solemn* usulünün uygulanması zorunludur³⁹.

Solemn usulünün uygulandığı yargılamalar *summary* usulüne göre daha uzun sürmektedir, zira *solemn* usulünde jürinin meseleyi deliller, delillerin müşterekliği ve ispat standardı gibi temel prensipler bakımından anlayıp çözmesi gerekirken hukuk eğitimi almış bir yargıcın temel prensipleri öğrenmek için ayrıca çaba sarf etmesi gerekmemektedir. Ayrıca jürinin yokluğu yargıç, savcı ve savunma arasındaki iletişimde daha az formaliteye neden olmaktadır. Hatta sanığın *summary* usulünde bu yüzden kendisini bir nevi yargılama objesi veya seyircisi olarak göreceği belirtilmiştir⁴⁰. Bu durum sanığın yargılama süjesi hissiyatını azaltabilecekse de yargılamanın kısa sürmesi, özellikle mağdur ve tanıklar

³⁷ DUFF, s. 177.

³⁸ Ağır Ceza Mahkemesi'nde jürinin zorunlu varlığı, cinsel suçlar bakımından tartışmalıdır. Özellikle cinsel saldırı suçuna ilişkin mitlerin (halk arasında bilindiği adıyla tecavüz mitlerinin) jürinin kararlarını etkilediği belirtilmektedir. Detaylı bilgi için bkz.: CHALMERS, James/ LEVERICK, Fiona/ MUNRO, Vanessa E.: "The Provenance of What is Proven: Exploring (Mock) Jury Deliberation in Scottish Rape Trials", *Journal of Law and Society*, C. 48, S. 2, 2021 s. 226–249.

³⁹ FERGUSON, Pamela R.: *The Law of Criminal Procedure in Scotland*, Thomson Reuters, London, 2024, s. 575; DUFF, s. 176.

⁴⁰ FERGUSON, s. 579.

nazarında suçun işlenmesi ve adaletin tecelli etme süresi arasındaki kısalık sebebiyle daha büyük bir caydırıcı etkiye sebep olmaktadır⁴¹.

Summary usulüne yer vermesi itibarıyla sistemin etkinliği (*efficiency*) kaygısının belirleyici olduğu İskoç ceza sisteminde sanığın yargılama usulünü belirleme noktasında bir seçim hakkı bulunmamaktadır⁴². Bazı yazarlar tarafından yargılamaya katılanları itibarıyla *summary* usulü “profesyonel mahkeme heyeti” usulü olarak ifade edilmişse de *solemn* usulünün uygulandığı davalarda jürinin yargılama konusu olayı daha geniş bir perspektiften ele alabilmesi imkânı bulunmaktadır ve *summary* usulünde çelişmeli yargılamanın eksikliği sanığın aleyhine bir durumdur⁴³. Bunun yanında jürinin; kamuoyunun önemsiz veya adil olmadığını düşündüğü kanunların tatbik edilmemesi için esasında hukuk nezdinde mahkûm edilmesi gereken bir kimse hakkında ‘suçlu değil’ kararı vermesi gibi adalet ve eşitlik kavramları üstüne farklı yaklaşımlar sunması, devletin bireye karşı baskıcı tavır takınması ihtimali karşısında bir güvence olması, devlet-vatandaş ilişkisinde tarafsız bir konumda olması, yargıya sivil katılımın sağlanması ve toplumun temsilcisi vazifesini üstlenmesi jürili yargılamanın faydaları arasında olduğundan⁴⁴ *summary* usulünde sanığın ve kamuoyunun bu teminatlardan yoksun olduğunun göz ardı edilmemesi gerekir.

II. SULH MAHKEMESİ (*JUSTICE OF THE PEACE COURTS/ JP COURTS*)⁴⁵

İskoçya’nın tarihinde bir döneme kadar asıl mahkeme olarak görev yapan mahkemeleri, halktan kişilerin yargıçlık yaptığı mahkemelerdir (*lay courts*)⁴⁶. Ancak 1532 yılındaki Adli Teşkilat Kanunu (*the Court of Session Act 1532*) ve 1672 yılındaki Temyiz Mahkemesi Kanunu (*High Court*

⁴¹ FERGUSON, s. 579.

⁴² DUFF, s. 177; FERGUSON, s. 575.

⁴³ FERGUSON, s. 574.

⁴⁴ JOYCE, s. 289-292.

⁴⁵ Tarihi Beşinci James’in hükümdarlığı döneminde kurulan *The Office Of Justice of The Peace*’e tekabül eden bu merci o dönem kralın hâkim olduğu ülkelerde sulhu temin etmesi amacıyla ihdas edilmişti. Bu yargıçlar 1906 yılına kadar toprak sahipleri arasından seçilmekteydilerse de 1906 tarihli Parlamento Kanunu ile (*Act of Parliament*) bu niteliğin aranmasına son verilmiştir. Bkz. KEEDY, s. 735.

⁴⁶ WHITE, s.365; WHITE/ WILLOCK/ MACQUEEN, s.91.

of *Judiciary Act 1672*) ile yargıçlıkta profesyonellik ağır basmaya başlamıştır⁴⁷. Bu gelişmelere rağmen yerel mahkeme düzeyinde hafif suçları yargılayan⁴⁸ *Burgh Mahkemeleri*⁴⁹ ve *Sulh Mahkemeleri*, halktan kişilerin yargıçlık yaptığı mahkemeler (*lay courts*) olarak faaliyet göstermiştir⁵⁰.

1975 yılında ise sulh mahkemelerinin yerini yerel yönetim altında kurulan bölge mahkemeleri (*district court*) almıştır⁵¹. Ancak 2007 tarihli Ceza Yargılamaları Hakkında Reform Kanunu (*Criminal Proceedings etc (Reform) (Scotland) Act 2007*) ile bölge mahkemeleri kaldırılarak bugünkü halktan kişilerin yargıçlık yaptığı mahkemeler (*lay courts*) tekrar kurulmuştur⁵². Bu mahkemeler, İngiltere ve Galler'deki İngilizce "*Magistrate Courts*" olarak isimlendirilen mahkemelerin İskoçya'daki mukabilidir. Nitekim İngiltere ve Galler'deki bu mahkemeler de Türkçe'ye sulh mahkemeleri olarak tercüme edilmektedir⁵³. Fark ise günümüzde sulh mahkemeleri, İskoçya'da hafif suçlara bakan sınırlı mahkemeler iken; İngiltere ve Galler'de asıl mahkeme olarak görev yapmaktadır. Diğer bir anlamıyla İskoçya'nın sulh mahkemesi, İngiltere ve Galler'in sulh mahkemesi kadar önemli değildir⁵⁴. Yine 2013 tarihli bir çalışmada bu mahkemelerin İskoçya'daki tüm ceza davalarının üçte birine baktığı ortaya konulmuştur⁵⁵. Ancak bu mahkemenin meşruluğu, İskoçya'da oldukça tartışmalıdır⁵⁶.

Bugün sulh mahkemeleri, en alt düzeyde mahkeme olup şerif mahkemesi bölgelerine göre teşkilatlandırılmıştır⁵⁷. *Lerwick, Kirkwall, Wick, Stornoway, Lochmaddy* ve *Portree* Şerif Mahkemesi bölgelerinde sulh

⁴⁷ WHITE, s.365. Ayrıca bkz.: WHITE/ WILLOCK/ MACQUEEN, s.17, s.99.

⁴⁸ WHITE, s.367-368; PATERSON, A.A. / BATES, T. St. J. N./POUSTIE, Mark R.: The Legal System of Scotland: Cases and Materials, W. GREEN/Sweet & Maxwell Ltd., Edinburgh 1999, s.102.

⁴⁹ Ayrıca bkz.: WHITE, s.366-367

⁵⁰ WHITE, s.365.

⁵¹ Ayrıca bkz.: WHITE, s.374-375.

⁵² WHITE, s.378-379; WHITE/ WILLOCK/ MACQUEEN, s.91.

⁵³ Örneğin bkz.: MADEN, s.13-15.

⁵⁴ WALKER, s.322.

⁵⁵ WHITE/ WILLOCK/ MACQUEEN, s.91.

⁵⁶ WHITE, s.378-385.

⁵⁷ WHITE/ WILLOCK/ MACQUEEN, s.92.

mahkemesi bulunmamaktadır⁵⁸. Sulh mahkemesi yargıçı bölge halkı içinden atanmış ve kendisine ceza hukuku ve muhakeme hukuku alanında eğitim verilmiş hukuk mesleklerinden olmayan kişidir. Sulh mahkemesi tek kişi veya üç kişilik heyetten oluşur. Bu mahkemede *lay justice*, yani hukukçu olmayan yargıçlar görev yaptığından profesyonel hukuk eğitime sahip hukukçu danışmanlardan (*legally qualified clerk*) destek alınmaktadır⁵⁹. Hukukçu danışmanlardan destek alınması ise 1975 yılında kurulan bölge mahkemelerindeki geleneğin bir devamıdır. Hatta yargıçlarının mesleki anlamda hukuk eğitimi bulunmadığından bu mahkemeler tek kişilik jüri olarak tarif edilmişlerdir⁶⁰. Sulh mahkemesi yargıçları maaşsız olarak çalıştığından bu şekilde hem basit suçlar için devletin yargılama maliyeti azaltılmakta hem de halk içinden geldikleri için bu kişilerin toplumun sağduyusunu (*common sense*) yargıya taşıdıkları düşünülmektedir⁶¹. İlginç bir diğer nokta ise bu mahkemelerde savcının kamu davasını açmasını ifade eden iddianame ifadesinin kullanılmamasıdır. İddianame yerine, sanığa yöneltilen suç ithamı *summary complaint* ile ortaya konulmaktadır.

Sulh mahkemesi tarafından altmış güne kadar hapis cezası, iki bin beş yüz pound'a kadar para cezası ve bazı kamu hizmeti yaptırımlarına (*community service*) hükmedilebilir⁶². Sulh mahkemesi kabahat nevinden trafik güvenliğine ilişkin suçlar, huzurun bozulması, basit saldırılar, hırsızlık gibi hafif nitelikte ancak polis veya savcı tarafından sabit bir cezanın uygulanamadığı suçların yargılanmasında görevlidir. Bu mahkemede kural olarak müşterek hukuk veya yazılı hukuka ait herhangi bir suçun *summary* usulüne göre yargılanması mümkündür.

⁵⁸ **SCOTTISH COURTS AND TRIBUNAL SERVICES**: "Justice of Peace Courts" <https://www.scotcourts.gov.uk/> (Erişim Tarihi: 27.07.2024).

⁵⁹ **JUDICIARY OF SCOTLAND**, <https://judiciary.scot/home/media-information/glossary/l> (Erişim Tarihi: 27.07.2024).

⁶⁰ **FERGUSON**, s. 579; Bölge mahkemelerinden önce de ağır ceza ve asliye mahkemelerinin yanında üçüncü bir görevli mahkeme olarak yine sulh mahkemesi, *burgh* ve *police court* bulunmaktaydı. Bkz. **KEEDY**, s. 730.

⁶¹ **WHITE**, s.374.

⁶² **WHITE/ WILLOCK/ MACQUEEN**, s.92. Ayrıca bkz.: **ERBAŞ**, "İskoç Savcısının Cezaî Uyuşmazlığı Soruşturma Evresinde Sonlandırma Yetkileri", s. 286, dn.103.

III. ŞERİF MAHKEMESİ (SHERIFF COURT)

Asıl mahkeme olması sebebiyle Türkçe'ye asliye mahkemesi olarak tercüme edilebilecek İngilizce özgün adıyla "*Sheriff Court*", İskoçya'nın tarihine dayanmaktadır⁶³ ve bu nedenle İngiltere ve Galler'de mukabili olmayan bir mahkemedir. Hatta İskoçya'da Şerif Mahkemesi'nden daha eski bir kurumun bulunmadığı ileri sürülmüştür⁶⁴.

İskoç hukukunda hem hukuk yargılaması⁶⁵ hem de ceza yargılamasına özgü şerif mahkemeleri bulunup bunlar cezai işler bakımından İskoç mahkeme teşkilatında yargulamaların büyük kısmını yürütmektedir⁶⁶. Gerçekten şerif mahkemesi ağır ceza mahkemesinin görev alanında olmayan suçların yargılamasında görevli olup hem görev alanı hem de iş yükü itibarıyla yerel mahkemeler düzeyinde oldukça önemli bir görev üstlenmektedir⁶⁷. Bu mahkemede görev yapan yargıçlara "*Şerif (Sheriff)*" denilmektedir. Şerif, hukuk mesleğinden yetişmiş bir kimse olarak "*solicitor*" veya "*advocate*" unvanına sahip bir hukukçudur. İskoçya mahkeme teşkilatı şeriflik (*sheriffdom*) olarak isimlendirilen (i) *Glasgow & Strathkelvin*, (ii) *Grampian, Highland & Islands*, (iii) *Lothian & Borders*, (iv) *North Strathclyde*, (v) *South Strathclyde, Dumfries & Galloway* ve (vi) *Tayside, Central & Fife* olmak üzere altı bölüme ayrılmıştır ve her bir şerifliğin başında idari amiri

⁶³ *Sheriff* makamı, İskoç monarşisinin ilk zamanlarına dayanmakta olup kralın yerel lordların güçlerine karşı otoritesini kurması ve koruması için ihdas edilmişti. İskoç ülkesinin her bir bölgesinde en güçlü kabul edilenler bu görevi kabul etmeye ikna edilir ve bu unvan miras olarak aile içinde aktarılırdı. Atandığı bölgedeki idari ve adli tüm meselelerde şerif kralın temsilcisi mahiyetindeydi ve miras olarak kendisine bu unvan aktarılmış olan şerif zamanla adli görevi hukuk eğitimi almış bir avukata delege etmiş ve bu işlevi şerif temsilcisi (*sheriff-depute*) yerine getirmiştir. Mirasa dayalı bu makamın Mirasa Dayalı Yargı Yetkileri Kanunu 1747 (*Heritable Jurisdictions Act*) ile ilga edilmesiyle de şerif temsilcileri şerife dönüşmüştür. 1870 tarihli Şerif Mahkemeleri Kanunu (*Sheriff Court (Scotland) Act*) uyarınca da şeriflerin yargı yetkisi, İskoçya'nın otuz ülkesinde on beş şerifliğe bölünmüştür. Bkz. **KEEDY**, s. 734. Ayrıca bkz.: **WHITE/ WILLOCK/ MACQUEEN**, s.94-96; **WALKER**, s.122-123.

⁶⁴ **LEES, J. M.**: "Sheriffs and Sheriff Courts in Scotland", *Law Magazine and Review; a Quarterly Review of Jurisprudence, and Quarterly Digest of All Reported Cases*, C. 6, S. 4, Ağustos 1881, s. 319.

⁶⁵ Hukuk yargılamalarındaki Şerif Mahkemesi için bkz.: Ayrıca bkz.: **WHITE/WILLOCK/ MACQUEEN**, s.96-98.

⁶⁶ Daha fazla bilgi için bkz.: **FERGUSON**, s. 581.

⁶⁷ **PATERSON/ BATES/POUSTIE**, s.118.

olarak şerif müdürü (*Sheriff's principal*) bulunmaktadır. Bu müdür, şeriflik bölgesinde yer alan mahkemelerdeki işlerin etkin şekilde yürütülmesinin temininden sorumludur⁶⁸. Bu şekilde şeriflik (*sheriffdom*) olarak teşkilatlandırılmasının nedeni, tarihte Kralların mahkemesi olarak kale içlerinde kurulmuş olmasıdır⁶⁹. Mahkemenin yargıcının adının (*Sheriff*)⁷⁰ kökeni de “*shireve*” yani “*shire*” (*sheared*) olarak Türkçe “paylaşılmış” anlamından türetilmiştir⁷¹.

Şerif mahkemesinde *solemn* veya *summary* usulünün uygulanması mümkündür. *Solemn* usulünün uygulandığı yargılamalarda tek bir şerif ve jüri bulunurken *summary* usulünün uygulandığı yargılamalarda yalnızca bir şerif bulunur⁷². *Summary* usulünün uygulandığı şerif mahkemesi duruşmalarında bazı hallerde duruşma sanığın yokluğunda da başlayabilir, ayrıca bu mahkemede savunma, savcı ve tanıkların uzaktan teknolojilerin kullanımı yoluyla çevrimiçi olarak duruşmaya katılmasına izin verilmiştir. Özellikle pandeminin etkisiyle 2020 yılında İskoç Mahkemeler ve İhtisas Mahkemeleri Hizmeti tarafından yürütülen pilot proje kapsamında şerif, şerif kâtabi (*clerk*), savcı ve tanıkların tamamı duruşmaya uzaktan katılmış, yalnızca sanık ve savunma bir arada bulunmuştur⁷³.

⁶⁸ **JUDICIARY OF SCOTLAND**: “Glossary”, <https://judiciary.scot/home/media-information/glossary/glossarymenu> (Erişim Tarihi: 27.07.2024); **SCOTTISH COURTS AND TRIBUNAL SERVICES**: “Sheriff courts” <https://www.scotcourts.gov.uk/> (Erişim Tarihi: 27.07.2024). Ayrıca bkz.: **WHITE/WILLOCK/MACQUEEN**, s.93-94; **PATERSON, A.A. / BATES, T. St. J. N./POUSTIE, Mark R.**: The Legal System of Scotland: Cases and Materials, Edinburgh 1999, s.27.

⁶⁹ **WALKER**, s.122.

⁷⁰ Birçok kişinin Amerikan dizi ve filmleri nedeniyle duyduğu Amerika Birleşik Devletleri’ndeki polis teşkilatından şerif polisler (*Sheriff*) de bu aynı kökenden gelmektedir. Bkz.: **KELLING**, George L./ **WHETSTONE**, Thomas/ **BRODEUR**, Jean-Paul/ **WALSH**, William Francis/ **BANTON**, Michael Parker: “police”, in Encyclopedia Britannica, 3 Ağustos 2024, <https://www.britannica.com/topic/police> (Erişim Tarihi:04.08.2024). Bkz.: Early police in the United States.

⁷¹ **LEES**, s.319.

⁷² Öğretide özellikle İskoçya’nın kırsal bölgelerinde yaşayan şeriflerin sanıkları sosyal hayattan da tanıyor olması ve geçmiş adli sicil kaydını biliyor olmasının masumiyet karnesi karşısında endişe uyandırdığı, ancak yargıçların adli pratiğinin bu duruma engel olacağı temennisi sunulmuştur. **FERGUSON**, s. 574.

⁷³ **FERGUSON**, s. 582.

Solemn usulünde gerçekleşen yargılamalarda CPSA 1995 m. 3/2'e göre yazılı hukukta belirtilen istisnai haller hariç sanığın mahkûm edilebileceği hapis cezasının üst sınırı beş yıl iken para cezası bakımından bir üst sınır bulunmamaktadır⁷⁴. Şerifin üst sınır olan beş yıllık hapis cezasının yetersiz olacağı kanaatine varması halinde dosyayı mahkûmiyet hükmü vermesi için ağır ceza mahkemesine tevdi etmesi mümkündür. Bu durumda ağır ceza mahkemesi, savcılık (*Crown*) tarafından hazırlanan fezleke (*summary*) ve savunmanın hafifletici gerekçelerini dikkate alarak uygun bir mahkûmiyet hükmüne karar verir⁷⁵. *Summary* usulünün uygulandığı yargılamalarda ise şerif mahkemesi on iki aya kadar hapis cezası, on bin pound'a kadar para cezası ve kamu hizmeti yaptırımına hükmedebilir⁷⁶.

IV. AĞIR CEZA MAHKEMESİ (*HIGH COURT OF THE JUDICIARY/HIGH COURT*)⁷⁷

Ceza mahkemelerinin yetki alanları ve yetkileri CPSA 1995 uyarınca düzenlenmiş olup iddianameye dayalı olarak yürütülen bir suçun yargılaması İskoçya'nın herhangi bir yerinde bulunan bir ağır ceza mahkemesi tarafından yapılabilmektedir. Nitekim iddianamede de sanığın "İskoçya'nın herhangi bir yerinde bulunan ağır ceza mahkemesi tarafından yargılanabileceğine" dair ibare yer almaktadır. Ağır ceza mahkemesinin görev alanındaki yargılamalar genellikle Edinburgh ya da Glasgow'daki ağır ceza mahkemelerinde ya da Aberdeen'deki özel tahsis edilmiş binalarda görülmektedir. Uygulamada suçun işlendiği yere yakın *Dundee, Inverness, Kilmarnock, Livingston, Paisley* ve *Stirling*'de uygun bir

⁷⁴ Karş. **WALKER**, s.323- 324.

⁷⁵ **FERGUSON**, s. 576.

⁷⁶ *Solemn* ve *summary* usulü, İngiltere, Galler ve İrlanda'da da mevcut olup örneğin İrlanda'da *summary* usulünün uygulandığı yargılamalarda her bir suç bakımından verilebilecek azami hapis cezası süresi on iki aydır. Bkz. **FERGUSON**, s. 574. Ayrıca bkz.: **PATERSON/ BATES/POUSTIE**, s.119.

⁷⁷ *Justiciary* kavramının tarihi Norman istilasına kadar geriye götürülebilir. Zira Norman istilasından sonra *Justiciar* olarak adlandırılan devletin en üst düzey görevlisi hukuki veya cezai tüm meselelerde evrensel yargı yetkisine sahipti. 1532 yılında Kral Beşinci James'in hükümdarlığında bir kanunla hukuki meseleler *Justiciar*'ın görev alanından çıkarılarak College of Justice veya Court of Session'a tevdi edilmiştir. Bkz. **KEEDY**, s. 730. Ayrıca **WHITE**, s.361.

şerif mahkemesi binasındaki bir ağır ceza mahkemesinde de yargılama yapılmaktadır⁷⁸.

Ağır ceza mahkemesi *Lord Justice General*, *Lord Justice Clerk* ve *Lord Commissioner of Justiciary*'den meydana gelir. Ağır ceza mahkemesi başkanı *Lord Justice General* olarak isimlendirilir ve mahkeme başkanı yetkilerini kullanır. *Lord Justice General*, Adalet Koleji'nin (*College of Justice*)⁷⁹ başı olup İskoçya'daki en kıdemli yargıçtır, aynı zamanda hukuk yargılamalarında da *Lord President of the Court of Session* unvanını taşımaktadır. *Lord Justice Clerk* de hem hukuk hem de ceza yargılamalarında bu unvanı kullanıp *Lord Justice General*'dan sonra ikinci en kıdemli yargıçtır. *Lord Justice General* ve *Lord Justice Clerk* Kral/Kraliçe tarafından atanmaktadır. İskoçya'da Adalet Koleji senatörlerinden biri olarak atanan her bir kimse bu atama nedeniyle *Lord Commissioner of Justiciary* unvanını almaktadır⁸⁰. Ağır ceza mahkemesindeki yargıç rotasyonu konusunda bir uyuşmazlık meydana geldiğinde bu durumda uyuşmazlık hakkında *Lord Justice General*, o bulunmadığıdaysa *Lord Justice Clerk* tarafından karar verilir⁸¹. Herhangi bir *Lord Commissioner of Justiciary* tek başına ağır ceza mahkemesindeki bir sanığın duruşmasına başkanlık edebilmekteyse de güç veya önemli bir davada ağır ceza mahkemesinde iki ya da daha fazla yargıç duruşmanın tamamına veya bir kısmına başkanlık etmeye yetkilidir⁸².

⁷⁸ **SCOTTISH COURTS AND TRIBUNAL SERVICES:** "Attending A Criminal Court", <https://www.scotcourts.gov.uk/> (Erişim Tarihi: 27.07.2024); **SCOTTISH COURTS AND TRIBUNAL SERVICES:** "The High Court of Justiciary", <https://www.scotcourts.gov.uk/> (Erişim Tarihi: 27.07.2024)

⁷⁹ Yüksek Mahkemelerde görev yapan yargıçların senatörü olduğu bu yapı 1532 yılında kurulmuştur. Hukuk yargılamalarında temyizle görevli *Court of Session* ve ceza yargılamalarında temyizle görevli *The High Court of Justiciary*'nin yargıçları, Baro (*Faculty of Advocates*), solicitor avukat topluluğu (*signet*), Yüksek Mahkemelerde görev yapan *solicitor* avukatlar, yargıçların önündeki topuzu taşıyan mahkeme personelleri (*macers*) ve Yüksek Mahkeme personelinin teşekkül etmektedir. Bkz. **JUDICIARY OF SCOTLAND**, "Senators of The College of Justice", <https://judiciary.scot/home/judiciary/judicial-office-holders/senators-of-the-college-of-justice> (Erişim Tarihi: 27.07.2024).

⁸⁰ CPSA 1995, Part I.

⁸¹ CPSA 1995 Part I m. 1/3.

⁸² CPSA 1995 Part I, m. 1/4, 5.

Ağır ceza mahkemesi, başsavcı (*Lord Advocate*) ile istişare ettikten sonra *Lord Justice General* ve onun bulunmadığı zamanlarda *Lord Justice Clerk* tarafından belirlenen zaman ve yerde toplanır. Bunun haricinde ağır ceza mahkemesi, başsavcının talep edebileceği ek oturumlar düzenleyebilir⁸³. Ağır ceza mahkemesinde yapılan yargulamalarda *solemn* usul uygulandığından yargılamada jüri de yer alır.

Ağır ceza mahkemesi tarafından verilebilecek hapis cezası veya para cezasının bir üst sınırı bulunmamaktadır. Bu nedenle de herhangi bir süre için hapis cezası, herhangi bir meblağda para cezası ve üç yıla kadar kamu hizmeti şeklinde bir yaptırıma hükmetmesi mümkündür. Bu durum her ne kadar ilk bakışta cezaların belirliliği bakımından sakıncalı gibi görünse de İskoç Cezanın Belirlenmesi Konseyi (*Scottish Sentencing Council*) tarafından geliştirilen ve yayımlanan Cezanın Belirlenmesine İlişkin Rehber İlkeler (*Sentencing Guidelines*) ile hem sanık hem de kamuoyu bakımından belirlilik ve hukuki güvenlik temin edilmektedir. Yargıçlar tarafından dikkate alınması zorunlu olan bu rehber ilkeler cezaların tutarlı, adil ve orantılı olması sağlanmaya hizmet etmektedir. Bu rehber ilkeler, tıpkı 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu m. 61 ve 62 hükümleri gibi bir fonksiyon icra etmekte olup tüm suçlar bakımından uygulanabilir. Bununla birlikte yalnızca belirli suç kategorileri veya suça sürüklenen çocuklar gibi belirli grup fail kategorilerine hasredilmiş olabilirler. Nitekim bu hal de açıkça ilgili rehber ilkesinde belirtilmektedir. Yargıç ilgili rehber ilkeyi olayda uygulamadığında uygulamama gerekçesini de sunmak zorundadır⁸⁴.

V. TEMYİZ MAHKEMELERİ

İskoçya'da ceza mahkemesi kararlarının denetim muhakemesinden sorumlu olarak ağır ceza mahkemesi (*High Court of the Judiciary*) ve şerif temyiz mahkemesi (*Sheriff Appeal Court/SAC*) görev yapmaktadır. Temyiz mahkemesi olarak görev yapan ağır ceza mahkemesi yalnızca Edinburgh'da yargılama faaliyetini yürütebilmektedir.

⁸³ CPSA 1995, Part I, m. 2.

⁸⁴ **SCOTTISH SENTENCING COUNCIL**: "How Are Sentencing Guidelines Developed?" <https://www.scottishsentencingcouncil.org.uk/sentencing-guidelines/how-are-sentencing-guidelines-developed> (Erişim Tarihi: 13.09.2024).

Ağır ceza mahkemesi hem ilk derece mahkemesi hem de ağır ceza mahkemesi kararlarının temyizinin yapıldığı İskoçya'nın en üst temyiz mercidir⁸⁵. Bunun yanında şerif mahkemeleri tarafından *summary* usulünde verilmiş kararların şerif temyiz mahkemesindeki (*sheriff appeal court*) denetiminden sonra hukuka uygunluk bakımından incelemesini⁸⁶ ve şerif mahkemeleri tarafından *solemn* usulüyle görülen davalar ile İskoç Ceza Davaları İnceleme Komisyonu (*Scottish Criminal Cases Review Commission*) tarafından tevdi edilen davaların denetim muhakemesinde de temyiz mahkemesi görevlidir. Temyiz mahkemesi olması haricinde, başsavcı tarafından bir hukuki mesele üzerine görüşüne başvurmak üzere kendisine dosya tevdi edilebilir ve bu doğrultuda ağır ceza mahkemesinin benzer yargılamalarda dikkate alınmak üzere talimat vermesi mümkündür⁸⁷.

Temyiz mahkemesi olarak görev yapan ağır ceza mahkemesi kural olarak iki yargıçtan oluşsa da mahkûmiyet kararının temyizi söz konusu olduğunda en az üç yargıçla yargılama yapmaktadır. Davanın kompleks bir yapıda olması halinde veya önemli hukuki meselelerde daha fazla yargıcın da görev yapması mümkündür. Birden fazla yargıcın katıldığı temyiz yargılamasında en kıdemli yargıç başkan olup başkan kararın tefhimi yapmakta ve gerekçesini (*Opinion*) yazmaktadır⁸⁸.

Ağır ceza mahkemesinin temyiz mahkemesi olarak yaptığı yargılamalarda da usul bakımından *summary* ve *solemn* usulü uygulanabilir. *Summary* usulü tebliğname (*stated case*) ile yapılır. Yani sanık hakkında verilen mahkûmiyet veya beraat kararına karşı temyiz yoluna başvurulduğunda yargıç, temyiz mahkemesi olan ağır ceza mahkemesi için maddi olayı ve soruları ortaya koyan bir tebliğname (*stated case*) hazırlar. Sanığın yalnızca cezanın ağırlığı bakımından temyize başvurmak istemesi halinde ise temyiz başvurusu temyiz dilekçesiyle yapılmaktadır. Genellikle tebliğname ile yapılan temyiz başvurusunda uygulanan *summary* usulünde savunma tarafından; mahkûmiyet kararı, ceza veya her ikisine

⁸⁵ FERGUSON, s. 575.

⁸⁶ FERGUSON, s. 575.

⁸⁷ SCOTTISH COURTS AND TRIBUNAL SERVICES: "The High Court of Justiciary" <https://www.scotcourts.gov.uk/> (Erişim Tarihi: 27.07.2024).

⁸⁸ SCOTTISH COURTS AND TRIBUNAL SERVICES: The High Court of Justiciary".

karşı temyize başvurulabileceği gibi başvuruçunun hukuka uygunluk bakımından yeni delil getirmesi kaydıyla maddi olay bakımından temyize başvurusu da mümkündür. Savcının temyize başvurabilmesi ise yalnızca hukukilik bakımından beraat kararına karşı olabilir. Ayrıca yargılamada yargıcın tarafsızlığı gibi usule ilişkin bir hukuka aykırılık itirazı söz konusu olduğunda bu durumda sanık tarafından *bill of suspension* ile ya da savcı tarafından *bill of advocacy* ile temyiz başvurusunda bulunulabilir. Temyiz mahkemesi, yeniden yargılama veya beraat kararı verebileceği gibi ilk derece mahkemesinin kararını onama veya temyiz cezaya ilişkinse cezayı azaltma veya artırma kararı verebilir⁸⁹.

Solemn temyizde de sanık ceza veya mahkûmiyete karşı temyize başvurabilir. *Summary* usuldeki gibi usule ilişkin hukuka aykırılık iddiası savunma veya savcı tarafından ileri sürülebilir veya savunma yeni delile dayanarak maddi olay yönünden temyize başvurabilir. Savcı daha ağır bir cezanın verilmesi gerektiği kanaatindeyse cezaya karşı temyize başvurabilir. Başsavcı sanığın beraat kararına karşı hukukilik yönünden temyize başvurabilir, ancak bu halde temyiz mahkemesinin kanaati ne olursa olsun sanık hakkındaki beraat kararı değişmeyecektir⁹⁰.

Bir başka temyiz merci olarak şerif temyiz mahkemesi (*Sheriff Appeal Court/SAC*) ise 2015 yılında Lord Gill'in İskoç Hukuk Mahkemeleri Reformu'nun bir parçası olarak görece ağır olmayan ceza davalarında temyiz görevini yerine getirmesi için kurulmuş olup Edinburgh'da faaliyet göstermektedir. Şerif ve sulh mahkemelerinin *summary* usulüyle verdiği kararların temyizi bu mahkemede yapılmaktadır. Bir mahkûmiyet kararının temyizi (*appeal against conviction*) kural olarak üç temyiz şerifi (*appeal sheriff*) tarafından görülürken cezanın miktarı ve süresi dolayısıyla yapılan temyiz (*appeal against sentence*) ise iki temyiz şerifi tarafından görülmektedir. Ayrıca SAC, şerif veya sulh mahkemesi tarafından verilen kefaletle salıverilme kararlarının da itiraz mercidir ve bu kararlar tek bir şerif tarafından görülür⁹¹.

⁸⁹ CLARK/KEEGAN, s.68.

⁹⁰ CLARK/KEEGAN, s. 68.

⁹¹ SCOTTISH COURT AND TRIBUNALS SERVICE, "Sheriff Appeal Court".

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Haklar Bildirgesi (*The Bill of Rights 1689*) ve Habeas Corpus (*The Habeas Corpus Act 1862*) gibi yüzyıllardan beri süregelen birtakım güvenceleri, müşterek hukuk kuralları, jürili yargılama ve hukuk mesleklerinden birine mensup olmayan kimselerin yargıçlık yapabilmesi gibi muhakeme usul ve uygulamalarıyla Anglo-Sakson hukukunun ceza muhakemesi modeli Kıta Avrupası hukukundan farklılık arz etmektedir. Ancak bu farklılık Türk ceza hukuku literatüründe yeterince ele alınmadığı gibi İskoç ceza muhakemesinin Anglo-Sakson hukukundan daha da farklı olduğu gerçeği Türk hukuk literatürüne hiç yansımış değildir. Oysa İskoçya, Roma-Germen hukukunu da benimsemiş ve bu şekilde Birleşik Krallık'ın bir ülkesi olmasına rağmen Anglo-Sakson hukuk sistemleri arasında kendi amorf yapısını inşa etmeyi başarmış bir hukuk sistemidir.

Bu özgün yönü itibarıyla İskoçya'nın tutumu, Türk ceza hukukunun geleceğinin şekillendirilmesinde müstakbel yazarlarına bir fikir vermesi adına Türkçe literatüre kazandırılmak istenmiştir. Böylece ceza muhakemesinde ana dokusu Anglo-Sakson ve bu şekilde itham anlayışına ait olan, ancak Kıta Avrupası ve bu şekilde tahkik sistemiyle uyumlu mekanizmalara sahip olan İskoçya'daki adli teşkilatın karşılaştırmalı bir perspektifle Anglo-Sakson hukukundan farklı yönlerinin ortaya konulmasında fayda görülmüştür. Zira bu karşılaştırma tahkik anlayışına daha yakın olan Türk ceza muhakemesi açısından hem itham anlayışındaki bir adli teşkilatın kavranmasını hem de tahkik anlayışındaki kabuller üzerinde yeniden düşünülmesini sağlama potansiyeli mevcuttur. Sözgelimi, demokrasi ve jürili yargılama ilişkisi dışında Şema 1'de gösterdiğimiz üzere suçun ağırlığı veya hafifliği yahut toplumun yargıdan istedikleri veya hukukun ihtiyaçları şeklinde bir dizi tutamak noktası bulunmaktadır. Ancak bu konuda yine de bazı suçlar bakımından ihtiyatlı davranılması gerekir. Zira cinsel saldırı suçunun yargılamasında suçun ağırlığı sebebiyle jürinin katılımı demokratik temsil anlamına gelse de jürinin cinsel saldırı mitlerinin tesirinde kalabileceği gerçeği hukukun önlem almasını gerektiren bir ihtiyaçtır ve güncel olarak İskoç parlamentosunda tartışılan meselelerden biri de budur. Yine bu hukuk sisteminde itham sistemine dayalı bir ceza muhakemesinde İngiltere ve Galler'in aksine hakimlerde hukuk mesleğinden olanlara ağırlık verilerek profesyonelleşmeye gidilmesi tercihi, mesleki yargıç- meslekten olmayan yargıç ikilemine yönelik Türk hukukundaki müstakbel olası

tartışmalar bakımından itham sisteminde profesyonelleşme eğilimini göstermesi itibarıyla bir alternatif sunabilir.

Çalışmanın girişinde İskoç ceza muhakemesi sisteminin kendine özgü bir sistem olması ile ilgili İskoç öğretisindeki yoğun vurgudan bahsetmiştik. Bu özgünlüğün kaynakları arandığında *genel manada* İskoç milliyetçiliği, İskoç aydınlanma tarihi ve ceza hukuku öğretisinin bugün İskoçya'da eriştiği gelişmişlik karşımıza çıkmaktadır. *Özel manada* ise bu ülkedeki ceza yargılamasının köklü bir geçmişi ve iyi teşkilatlanmış yapısı görülmektedir. Gerçekten adli teşkilatın bilhassa ilk derece mahkemeler ile savcılık bakımından iyi teşekkül etmiş bu yapısında bu hukuk sisteminin özgünlüğü açıkça gözlemlenmektedir. Örneğin, bu çalışmada savcı konusu detaylandırılmayıp bir önceki çalışmaya atıf yapılmışsa da savcının ceza muhakemesinin soruşturma evresinin ana aktörü olduğu vurgulanmıştır. Bu hukuk sisteminde savcının oldukça iyi teşkilatlandırılmış olduğu ve Türk hukukunda önödeme, uzlaştırma ve seri muhakeme gibi tüm alternatif yolları bütüncül bir şekilde değerlendirme ve en uygun olanı seçmeye yönelik geniş takdir yetkileri olduğu anlaşılmaktadır. Bu yönden İskoç savcısı, Türk ceza muhakemesinde yargının iş yükünün azaltılması bağlamında önemli bir örnek teşkil edebilir. Keza Türk hukukundaki asliye ceza mahkemesine benzetebileceğimiz bu ülkedeki cezai işlerdeki *Şerif* Mahkemelerinin de köklü geçmişi ile günümüze kadar muhafaza edildiği anlaşılmaktadır.

Bu doğrultuda İskoç ceza hukukundaki adli teşkilat konusunun incelenmesi ile iki temel sonuca varılmıştır. Cezai işlerde özellikle ilk derece mahkemeleri ile savcılığın teşkilatlandırılmasının anlamlandırılmasında tarihsel perspektifin yüksek önemi vardır. İkinci ve daha da önemli sonuç ise adli teşkilatın yalnızca teknik ve usulî bir konu olarak görülemeyeceği hususudur. Farklı bir anlatımla, itham sistemine dayalı bir ceza muhakemesi teşkilatını inceleyerek adli teşkilatın yalnızca teknik ve usulî bir konu olmadığı gösterilmiştir. Zira bu mesele, muhakemenin amaçları ve kabulleriyle doğrudan ilişkili ve bu şekilde maddi muhtevası olan bir konudur. Örneğin sulh mahkemelerinde halktan gelen kişilerin yargıçlık yapması veya şerif mahkemelerinde *solemn* usulünde ve ağır ceza mahkemesinde jürinin bulunması, demokrasinin yargıdaki bir tezahürüdür. "Demokrasi" kavramı, adli teşkilatı şekillendiren sadece bir tutamak

noktasıdır. Ancak jürili yargılamanın sanığa tanınmış bir hak olmayıp savcılara yargılama usulünü belirleme konusundaki bahşedilen geniş yetkilerden biri olması, hem sulh mahkemesi ve şerif mahkemesinin yargılamasında demokrasi temsiline bir gölge düşürmekte hem de sanığı bu güvenceden yoksun bırakmaktadır. Yani bir yandan jüri olmaksızın hızlı ve daha az formaliteden ibaret bir yargılamayla mahkemelerin hükme varması pratikte caydırıcılığın sağlanmasına ve suç kontrol modeline hizmet etmektedir. Diğer yandan ise *summary* usulünde jürinin bulunmaması kamuoyu vicdanının yargılamada teecessüm etmesine ve jürili yargılama hakkının kabul edilmesine engel olmaktadır.

Adli teşkilatın yalnızca teknik ve usulî bir konu olarak görülemeyeceğinin bir başka önemli göstergesi de hüküm türlerinde karşımıza çıkmıştır. Çalışmamızda İskoç ceza muhakemesindeki “ispatlanmadı (*not proven*)” şeklindeki hüküm türüne, ilga edilmesine yönelik güncel tartışmalarıyla birlikte kısaca değinmiştik. Bu hüküm türü bir yönden, somut olayın sübutunun ispatlanamadığı hallerde beraat verilmesinin önüne geçilerek sanık bakımında tam bir aklanmanın olmadığını göstermesi itibarıyla bize ilk bakışta ilginç gelmişti. Nitekim bu hal, Türk Ceza Muhakemesi Kanunu’nda “*yüklenen suçun sanık tarafından işlendiğinin sabit olmaması*” (md. 223/1-e), beraat hükmünü gerektiren bir haldir. Ancak İskoç ceza muhakemesinde sanığın suçu işlediğinin sübutuna (*guilty*) halktan kişilerin oluşturduğu jürinin karar vermesi (*solemn* usulünde) nedeniyle jürinin sübutla ilgili yoğun bir çabaya girmeksizin kolayca “ispatlanmadı (*not proven*)” şeklindeki hüküm türüne yönelebildiği gözlemlenmiştir. Belirtilen hüküm türünün, failer ve mağdurlar bakımından zihinlerinde bıraktığı belirsizlik ayrı bir tartışma konusudur. Hüküm türüne dönecek olursak, Türk ceza muhakemesi hukukunda hüküm türleri, temelde Türk Ceza Kanunu’nun kabul ettiği suç teorisine göre ve meslekli yargıçların sübuta karar vermesine göre tasarlanmıştır. Bu da Türk ceza muhakemesinde hüküm türlerinin, hukuk tekniğine göre ve bilimsel olarak şekillendiğini göstermektedir. Ancak İskoç hukukunda adli teşkilatın halktan kişilerin oluşturduğu jüriyi ve meslekten olmayan yargıçlar içermesi, hüküm türlerinde ve bu hüküm türlerinin uygulanmasına yönelik meseleleri bizlere göstermiştir. Diğer bir anlatımla, Türk hukukunda kanıksadığımız ve alışık olduğumuz hüküm türlerine yönelik bilimsel ve

teorik yaklaşım, adli teşkilattaki en ufak değişiklikten etkilenme potansiyeline sahiptir. Gelecekte Türk hukukunda adli teşkilata tesir edebilecek tartışmalarda İskoç ceza muhakemesinin bu olumsuz tecrübesinden ders çıkarılabilir.

KAYNAKÇA

- BBC**, “Not proven verdict to be scrapped in Scottish courts”, 26 Nisan 2023, <https://www.bbc.co.uk/news/uk-scotland-65397235>(Erişim Tarihi: 03.08.2024).
- CHALMERS**, James/ **LEVERICK**, Fiona/ **MUNRO**, Vanessa E.: “The Provenance of What is Proven: Exploring (Mock) Jury Deliberation in Scottish Rape Trials”, *Journal of Law and Society*, C. 48, S.2, 2021 s. 226–249.
- CLARK**, Bryan; **KEEGAN**, Gerard: *Scottish Legal System Essentials*, 3. Baskı, Edinburgh University Press, 2012.
- DUFF**, Peter: “The Scottish Criminal Jury: A Very Peculiar Institution”, *Law and Contemporary Problems*, C. 62, S. 2, 1999, s. 173-201.
- ERBAŞ**, Rahime: “İskoç Savcısının Cezai Uyuşmazlığı Soruşturma Evresinde Sonlandırma Yetkileri”, *SÜHFD*, C. 32, S. 1, 2024, s. 267-318.
- ERBAŞ**, Rahime: *Türk Hukukunda ve Karşılaştırmalı Hukukta Ceza Muhakemesinin Soruşturma Evresinin Aleniyete Karşı Korunması*, Ankara 2024.
- FARMER**, Lindsay: *Criminal Law, Tradition and Legal Order- Crime and the Genius of Scots Law, 1747 to the Present*, Cambridge University Press, Cambridge 1996.
- FARMER**, Lindsay: “‘The Genius of Our Law...’: Criminal Law and the Scottish Legal Tradition”, *The Modern Law Review*, C. 55, S. 1, 1992, s. 25-43.
- FERGUSON**, Pamela R: *The Law of Criminal Procedure in Scotland*, Thomson Reuters, London, 2024.
- GORDON**, Gerald H.: “Institution of Criminal Proceedings in Scotland”, *Northern Ireland Legal Quarterly*, C. 19, S. 3, 1968, s. 249-277.
- JOYCE**, Peter: *Criminal Justice An Introduction*, 2. Baskı, Routledge, 2013.
- JUDICIARY OF SCOTLAND**: “Glossary”, <https://judiciary.scot/home/media-information/glossary/glossarymenu> (Erişim Tarihi: 27.07.2024).
- JUDICIARY OF SCOTLAND**, “Senators of The College of Justice”, <https://judiciary.scot/home/judiciary/judicial-office-holders/senators-of-the-college-of-justice> (Erişim Tarihi: 27.07.2024).
- KEEDY**, Edwin R.: “Criminal Procedure in Scotland”, *Journal of the American Institute of Criminal Law and Criminology*, C. 3, S. 5, 1913, s. 728-753.

KELLING, George L./ **WHETSTONE**, Thomas/ **BRODEUR**, Jean-Paul/
WALSH, William Francis/ **BANTON**, Michael Parker:

"Police", in Encyclopedia Britannica, 3 Ağustos 2024,
<https://www.britannica.com/topic/police> (Erişim Tarihi:04.08.2024).

LEES, J. M.: "Sheriffs and Sheriff Courts in Scotland", Law Magazine and Review; a Quarterly Review of Jurisprudence, and Quarterly Digest of All Reported Cases, C. 6, S. 4, Ağustos1881, s. 319-344.

LORD MACKAY OF CLASHFERN, "Foreword", in Meston, M. C/ Sellar, W.D.H/ Lord Cooper, The Scottish Legal Tradition, The Saltire Society ve The Stair Society, Edinburgh 1991, s.vii-ix.

MADEN, Mehmet: "İngiltere ve Galler Ceza Muhakemesi Hukukunda Yargılama Makam ve Søjeler", Sakarya Hukuk Dergisi, C. 8, S. 1-2, 2020, s. 11-21.

McDIARMID, Claire Robertson, Scots Law: How Can and Why Should It Survive?, Yüksek Lisans Tezi, McGill University, Montreal 1995.

MESTON, M. C/ **SELLAR**, W.D.H/ **LORD COOPER**, The Scottish Legal Tradition, The Saltire Society ve The Stair Society, Edinburgh 1991.

ÖRÜCÜ, Esin: "Sevgili Füsün için Bir Anı ve İskoç Jürisinin Karar Seçenekleri", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası (Prof. Dr. Füsün Sokullu - Akıncı'ya Armağan), C. 71, S. 1, 2013, s. 919-925.

PATERSON, A.A. / **BATES**, T. St. J. N./**POUSTIE**, Mark R.: The Legal System of Scotland: Cases and Materials, W. GREEN/Sweet & Maxwell Ltd., Edinburgh 1999.

SHEEHAN, A. V.: Criminal Procedure in Scotland and France, 1. Baskı, Her Majesty's Stationery Office, Edinburgh, 1975.

RAPE CRISIS SCOTLAND: "End Not Proven",
<https://www.rapecrisisscotland.org.uk/campaigns-end-not-proven/> (Erişim Tarihi: 03.08.2024).

SCOTTISH COURTS AND TRIBUNAL SERVICES: "Attending A Criminal Court", <https://www.scotcourts.gov.uk/> (Erişim Tarihi: 27.07.2024).

SCOTTISH COURTS AND TRIBUNAL SERVICES: "Sheriff courts"
<https://www.scotcourts.gov.uk/> (Erişim Tarihi: 27.07.2024).

SCOTTISH COURTS AND TRIBUNAL SERVICES: "The High Court

of Justiciary”, <https://www.scotcourts.gov.uk/> (Erişim Tarihi: 27.07.2024).

SCOTTISH SENTENCING COUNCIL: “How Are Sentencing Guidelines Developed?”, <https://www.scottishsentencingcouncil.org.uk/sentencing-guidelines/how-are-sentencing-guidelines-developed> (Erişim Tarihi: 13.09.2024).

TATA, Cyrus: Sentencing and Penal Decision-Making: Is Scotland Losing Its Distinctive Character?, *Criminal Justice In Scotland*, Hazel Croall/ Gerry Mooney/ Mary Munro (Editörler), Willan Publishing, 2010, s. 195-215.

THE SCOTTISH CENTRE FOR CRIMINAL & JUSTICE RESEARCH: “Scottish Criminal Justice System”, <https://www.sccjr.ac.uk/wp-content/uploads/2016/07/SCCJR-Scottish-criminal-justice-system.pdf> (Erişim Tarihi: 27.07.2024)

WALKER, David M.: *The Scottish Legal System*, 8.bs., W. GREEN/Sweet & Maxwell Ltd., Edinburgh 2001.

WHITE, Robin M.: “Lay Criminal Courts in Scotland: the justifications for, and origins of, the new JP Court”, *Edinburgh Law Review*, C. 16, S. 3, 2012, s. 358-385.